

Šta veterani mogu da doprinesu društvu?

OKRUGLIM stolom na ovu temu, održanim 28. novembra prošle godine, krenuli smo ka odgovoru na jedno od ključnih pitanja projekta *Imenovati TO ratom* – mogu li i kako veterani u Srbiji da izadu iz pozicije „marginalizovane grupe“, u koju ih uteruje vladajuća neoliberalna ideologija, i da artikulišu svoju viziju društva. Uz drugi deo izlaganja Milana Medića o izazovima ekonomske subjektivacije veterana, u ovom broju objavljujemo dva komentara sa okruglog stola održanog aprila ove godine u Nišu u okviru projekta *Imenovati TO ratom*. Tema okruglog stola je bio posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Okrugli sto je održan pod mučnim utiskom incidenta u Velikoj Ivanči i medijske interpretacije ovog incidenta, koja je veteransku populaciju opteretila dodatnim negativnim publicitetom. Ipak, diskusija je izašla iz okvira razmene mučnih utisaka „marginalizovanih“. Projektni tim *Imenovati TO ratom*

Milan Medić ŠTA VETERANI MOGU DA DOPRINESU DRUŠTVU? (2)

PITANJE IZ PUBLIKE: Zašto ste uzeli oblik organizovanja zadruga, baš zadruge, i kakav je status sadašnje imovine, ako znate da odgovorite? I drugo što sam htela da pitam je vezano za samo osnivanje: da li vaši branitelji dobijaju osnovna sredstva potrebna za otvaranje i registraciju, ili možda poslovni prostor ili, recimo, pomenuli ste zemlju koju oni obrađuju? Čija je to zemlja? Da li su je dobili na korišćenje, ili su dobili samo novčana sredstva pa su sve ostalo sami obezbedili? Drugo pitanje je vezano i za prestanak zadruga: kad zadruga prestane da postoji, kakav je postupak zatvaranja i šta se događa sa tom zajedničnom imovinom? Kod nas se zadržna imovina računa kao poseban oblik svojine i ima poseban tretman u odnosu na sve druge. Zanimam me da mi odgovorite na ova pitanja, jer se ovde zadržna svojina apsolutno drugačije tretira u odnosu na svaku drugu svojinu.

MILAN MEDIĆ: Vjerovatno je u Hrvatskoj Ministarstvo branitelja forsiralo oblik zadruga iz jednostavnog razloga zato što je sustavno i namjerno napisan loš zadržni zakon u Hrvatskoj, koji su pisali ljudi vrlo skloni, to jest izravno povezani sa „Agrokorum“ i sa velikim sustavima koji su preuzeli PIK-ove, prehrambenu industriju, maloprodaju i takve stvari. Dakle, u Hrvatskoj ne postoji kvalitetan zakonski okvir za zadržni menadžment, zadržno poslovanje, i to je napravljeno namjerno. E sada, onda ćete naravno uzeti taj hendikepirani način organiziranja ako hoćete da vam branitelji nikad ne ojačaju kao ekonomska sila. To je vrlo logično.

Šta je bilo drugo pitanje? Da, da, dobivali su za registraciju, plus su dobivali, mislim da je to bilo oko dvadeset-trideset tisuća evra poticaj za pokretanje proizvodnje.

PITANJE IZ PUBLIKE: Uvek je najveći problem obezbediti poslovni prostor i tu zemlju. Da li su i to dobili, ili su to bila samo novčana sredstva, a ostalo su obezbedili sami?

MILAN MEDIĆ: Taj dio su vrlo često dobivali od općina i od gradova u nekakav zakup, općinsku ili državnu zemlju, ili su jednostavno radili na svojoj zemlji koju su imali. Međutim, tu je najveći problem inače kod zadrugarstva, da... Inače, kada govorimo o zadržnom upravljanju, prvo pravilo ako se nekada odlučite za to, prvo da se horizontalno udruže proizvođači, što znači: voće, voće, voće; ili mlijeko, mlijeko, mlijeko; ili industrijski obrtnik metalski, metalski... Dakle, vi morate horizontalno udružiti postojeću proizvodnju. Zašto? Zato što ako deset ili pet voćara zajednički nešto rade, samo na razini ulaznih troškova, samo da zajednički kupuju zaštitna sredstva, gnojivo i takve stvari, benzin, gorivo recimo, bilo šta, naftu, oni si smanjuju svoje troškove. Ako jedan ima jabuke, drugi krave, treći nema ništa, četvrti isto fantazira šta bi možda pokrenuo, onda nema smisla nikakvo horizontalno udruživanje, a to je osnova, prvi korak za zadržno. Onda tek ide vertikalno. Dakle, ako imamo deset ljudi koji proizvode jabuke, onda će oni vertikalno imati prvo hladnjaču, pa pakirnicu, pa možda neki dućan, kamione za prevoz. Onda tek ide dalje nadograđivanje, i to je osnova. To je kod bilo kojeg zadrugarstva, bilo ono veteransko ili ovo obično. A kod gašenja, po hrvatskom zakonu izjednačeno je sa običnom firmom, trgovačkim društvom, d.o.o. društvom ograničene odgovornosti. Zadruga odgovara svojim temeljnim kapitalom. Uglavnom je to bilo. I tu je novna kvaka isto stavljena. U starom je zakonu bilo, sada je malo dignuto, da je minimalni ulog sto kuna. To je nekih petnaest evra, i namjerno troje zadrugara. I ljudi su stvarno osnivali zadruge sa temeljnim kapitalom od tristo kuna, što je sramota. To učenička zadruga, da djeca u školi imaju neku zadrugu ozbiljniju, to dijete sto kuna od džeparca može dati. Dakle, vi se s takvom zadrugom ne možete pojaviti nigdje, s takvim temeljnim kapitalom ne možete dobiti nigdje od nekoga

za samoobrazovanje

Riliten

uciteljneznalica.org *drustvena pitanja*

vam se lako desiti da vam nekakvu siću daju, pa kažu: evo, šta sad, nakon dvije godine vam ništa nije uspjelo, ko vam je kriv. A to je samo opravdanje, ne smijete pasti na tu zamku. PITANJE IZ PUBLIKE: Jako mi je drago da ste naš gost... Zamolila bih za komentar, da li ja smem ovako da kažem - pošto su domobrani dobili rat, da li to znači da su sada praveći zadruge po drugi put, preuzimajući preduzeća, u drugom nastavku rata? Što za razliku od ovdašnje situacije, gde rat nikad nije proglašen, prema tome rat nije ni izgubljen, ni dobioen, nedostaje to zadrugarstvo zbog toga što je ova pljačka koja je ovde napravljena, zapravo ova vrsta privatizacije nema dalje, ne preuzimaju veterani jer zapravo nije ni bilo rata?

MILAN MEDIĆ: U mnogim elementima se sada u Hrvatskoj nazire borba za drugu Hrvatsku. Prva borba je bila ona narodnooslobodilačka, borba za državu. Vrlo je jedna zanimljiva stvar: 1987, 1988. tadašnja Jugoslavija je bila zemlja u kojoj je najviše radnika bilo u štrajku u evropskim zemljama. 360 tisuća radnika 1987. u Jugoslaviji je u štrajku. I kada pogledate, kada analizirate zahtjeve tih radnika, bez obzira da li Hrvatska, Srbija, bilo gdje, šta ti ljudi traže – ti ljudi ne traže kapitalizam. Ti ljudi ne kažu: ovo ne valja, dajte nam nešto novo, hoćemo kapitalizam. Ti ljudi traže socijalizam, više samoupravljanja, više vlastitog učešća u vođenju i u upravljanju poduzećima. I onda da biste na takovu klimu mogli te sve ljude opijlačiti, vi ih morate zabaviti. Dok su se ljudi tukli na frontu, neko je krao. I to u Hrvatskoj postaje vrlo jasno da je sada na pomolu borba za drugu Hrvatsku, da tako kažem, protiv unutrašnjih neprijatelja. I to definitivno ima te konotacije.

I druga stvar, Srbija je mnogo uspješnije radila političke spinove. Dakle, Srbija je u ime Jugoslavije razbila Jugoslaviju. U ime bratstva i jedinstva poticala ubijanje Hrvata, Bosanaca, poticala nacionalizam, šovinizam. Potpuno ista retorika, neofašistička, je bila i u Hrvatskoj, ali oni su to barem pošteno rekli. Hrvatska se furala na neustaštvo i sve ono protiv socijalizma, dakle deklarativno za kapitalizam. I onda je ljudima nekako malo jasnija slika: aha, ovo je bilo kao socijalizam za Tita. Onda je Tuđman uveo nešto što se zvalo kapitalizam, privatizacija. Sada shvaćamo da to ne valja, e sada se vraćamo na nešto: hajmo uzeti one dobre elemente socijalizma, ali na neki novi način. Tako da je možda mrvica u glavama ljudi malo jasnije. Srbija je uvijek, Miloševićev režim

Ivan Kralj **Nebriga države je prema svima jednaka**

JA sad vidim zapravo da ne treba odvajati problem, zdravstveni problem, s obzirom da posttraumatski stresni poremećaj to jeste, ratnih veterana, od tretiranja zdravstvenog stanja celokupnog stanovništva Srbije. Izneću vam jedan primer od pre par nedelja. U pitanju je radnik, šezdeset peto godište, relativno mlad čovek, vrlo rano, sa sedamnaest godina počeo da radi. Između ostalog je prošao i ratište, o čemu uopšte ne priča. Preduzeće u kom je radio ostade bez imovine, koja je nekome data u zakup. Nekim „čudom“, pre toga je kupila svu novu opremu, pa je onda prodata nekome za tepsiju ribe, i čovek koji živi sam bez porodice ostade u kući za čije grejanje se brine rodbina, da mu nešto nabavi. Dobjie ranu na peti koja se da na zlo. Dotera dotle da dođe do gangrene, i njemu pre četiri nedelje zakažu amputaciju noge u zrenjaninskoj bolnici. On me pozove i kaže: „Sutra mi seku nogu“. Njemu čoveku zakazali! Meni se prosto vrati film mog

Projekat finansiraju Evropska unija kroz Evropski instrument za demokratiju i ljudska prava i Holandska Ambasada u Beogradu po programu Matra Embassy Programme.

Sadržaj ovog štampanog materijala je isključiva odgovornost CZKDa i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stav Evropske unije.

Imenovati TO ratom – Centar za kulturnu dekontaminaciju

je uvijek radio te spinove. Formalno je radio, imao je neofašističku ideologiju izrazito ekstremno nacionalističku, a onda je rekao: ne, oprostite, mi to radimo za Jugoslaviju, za bratstvo i jedinstvo vas bombardiramo. Vi se sami bombardirate, mi vas branimo. Znaite, te sve spinove iz rata. Tu je nastala velika zabuna. Ljudi nisu glupi, o tome se treba pričati, ljudi će to vrlo jasno shvatiti. PITANJE IZ PUBLIKE: Rekli ste puno toga o poljoprivrednim udruživanjima, što se tiče poljoprivrede, o velikim fabrikama. Mene interesuju manje radionice, kakva je situacija što se toga tiče, da li je bilo takvih slučajeva i kako su ti slučajevi završili? Da li postoje veteranske organizacije koje su pokušale tako nešto da rade?

MILAN MEDIĆ: Uglavnom nisu, koliko je meni poznato. Ja nisam izravno radio sa veteranskom populacijom, osim u segmentima ruralnog razvoja. Zato je meni njihov zadržni program mnogo poznatiji. Koliko je meni poznato, nije postojalo, ali ne mogu ja reći, stavit ruku u vatru, nešto gdje bi se poticalo to preduzetništvo veterana. Vjerovatno je bilo nekakve kreditne linije, međutim, kažem, model je isti. Vi morate tu nastupiti kao lično vi, kao poduzetnik. Ili jeste, ili niste. Dakle, sve što vam dođe, dobro vam dođe. Ali oni koji su računali da će sve investicije rešiti država i naći tržište i onda kad sve još utjeraju u minus, i onda to sve još jedanput pokrit, to je nerealno, to je nemoguće. Takvi ljudi su obično propadali, bez obzira kakav biznis pokretali. Ovi u Dalmaciji su fanatici, luđaci, u pozitivnom smislu naravno. To su ljudi malo tankih živaca kad s njima pričate, ali vidiš da imaju strasti. On je uzeo kramp i sam razminirao četrdeset hektara minskog polja. Vjerovatno, kada bismo pogledali strukturu financiranja, možda je deset do dvadeset posto toga svega u finansijskom smislu dobio preko tih finansijskih poticanja i bio dovoljno inteligentan čovjek da iskoristi to.

Pošto sam se bavio ruralnim razvojem, znam malo više o poljoprivrednoj priči. Jedan zanimljiv oblik je bio da hrvatski branitelji zajedno sa srpskim povratnicima rade biznis, dakle da se radi međunacionalno povezivanje. To je bilo politički vrlo zanimljivo vladí. Hrvatska vlada bi vrlo rado takve stvari financirala, ali ne bi vrlo rado imala jake i osnažene lokalne zajednice, bez obzira da li to bili srpski povratnici ili hrvatski vojni veterani, tako da je i ta priča otišla vrlo nisko, baš zbog toga. ◻

uput iz Zrenjanina koji je socijalno i lekarska komisija od, čini mi se, tri lekara, trebalo da potpiše. I to je bio problem. Ma kakvi, on se ne vodi nigde kao veteran, on nije član ni jednog udruženja. Vi ste ovde članovi, pretpostavljam, nekih udruženja. Koliko je zapravo ljudi u Srbiji koji jesu učesnici ratova, ili nisu, ali kakve to veze ima, čije je zdravlje zapravo na izvolte božijoj volji. I koliko je zapravo posttraumatski stresni poremećaj ono što se čita u priručnicima, koji su pisani na iskustvima američkih vojnika iz Vijetnama, a koliko nešto što se specifično dešava u Srbiji? Ti ljudi iz Vijetnama su stizali iz džungle, iz nečega što je bilo jako frustrirajuće i traumatizujuće za njih, u jednom uređeno društvo Amerike sedamdesetih godina. Dobiljali su priliku da rade. Možda se nisu uklapali, ali iz toga je njihova trauma zapravo i dobijala snagu i rasla. Ljudi koji su se vraćali u Srbiju... Vraćali? Nekome se rat dogodio na pragu. Drugi su odlazili u rat, poput mene. Ali, hajde da kažemo – vraćali su se. U neko društvo koje je takođe postajalo sve bolesnije i bolesnije. I ja ne bih posmatrao zapravo brigu o zdravlju izdvojenu od problema sa kojim smo svi suočeni. Zato što smatram da se najveći deo tog posttraumatskog stresnog sindroma zapravo ispoljava kroz somatska oboljenja. Prosto, neko će povuci šešer, nekome će srce otići. Doktor Miljanović, moj dugogodišnji saradnik iz Centra za ratnu traumu, može da vam ispriča priču u jednom njegovom prijatelju i mom poznaniku koji

Da ne upropašćujemo ono što smo pravili godinama

JA se sećam kada smo došli sa ratišta 1999. godine, fabrika pumpi „Jastrebac“ je tada radila sa sto godina tradicije. Izvozili smo pumpe malte ne u svim zemljama sveta, čak i u Nemačkoj i u Engleskoj, izvozili smo svuda. Čak smo proizveli sto pedeset pumpi za nuklearne elektrane, koje se nalaze u Rusiji i u Krškoj. Da ta fabrika bude zatvorena i da mi kad se vratimo sa ratišta nemamo gde da radimo, to je nas dodatno istraumliralo, a da gospodin Tadić posle rjaja temelj u Indiji za novu fabriku pumpi, žalosno je. To samo potvrđuje činjenicu da onu bivšu vlast, a ne znam da li će i ovu tako da interesuje samo Beograd i okolina, a da svi ostali mogu da pomru. Mislim da je to žalosno. Saradnja sa lokalnim samoupravama, bar ovde kod nas u Nišu je nikakva. Iz mnogo razloga, samo njima znanih. Jer, ljudi, mi hoćemo da se organizujemo,

i da pričamo, i sve ovo što pričamo je lepo, ali kad bi neko čuo i shvatio nas. Ali, ako mi treba da se organizujemo da rušimo, da lomimo, da pravimo bunt da upropašćujemo ono što smo godinama stvarali, pa mi nismo za to. Mi ne tražimo takav bunt, mi ne tražimo takve razgovore, mi tražimo da nas neko sasluša, da čuje naše probleme i da ih rešavamo mimim putem. Da ne upropašćujemo ono što smo pravili godinama. Za razliku od ovih koji su rođeni devedesete godine, koji ne znaju da je bivša Jugoslavija i sve ovo što sada rasprodaju kao njihovo, napravljeno na o-rukl Dobrovoljnim radom, i od naših para. Miodrag Jovanović, predsednik Udruženja boraca ratova 1991-99. godine u Nišu, na okruglom stolu „Posttraumatski stresni poremećaj (PTSP)“, 27. april 2013. godine, Medija centar Niš